

Samba norega psa

Južnoameriška gverila

Gverilo se danes najpogosteje povezuje s Che Guevaro, sam pojem in njej pripadajoča oblika upora pa sta bila prvič uporabljena veliko pred vznikom nacionalnih osvobodilnih gibanj v 60., 70. in 80. letih tega stoletja. Beseda gverila se prvič pojavi leta 1808 v Španiji, ko jo je zasedla napoleonska Francija. Pomanjševalnica španske besede guerra (vojna) se je nanašala na boj neregularne vojske revnega španskega prebivalstva, ki se je uprlo francoski okupaciji. Napadali so takrat, ko so Francozi najmanj pričakovali, in se razbežali takoj, ko so okupatorji pripravljali protinapad.

V drugi polovici 19. stoletja se je v Rusiji razvila druga različica 'majhne vojne'. Nihilistični Narodniki so se proti carskemu režimu borili s terorjem (tako so svoj način upora poimenovali sami), s katerim so želeli sistem najprej destabilizirati, nato pa ga zrušiti. Leta 1881 so Narodniki izvedli atentat na carja Aleksandra II. in ga ubili. Toda namesto preobrata je prišlo pod vladavino Carja Aleksandra III. do ostrega absolutizma. Zaradi tega so se ruski socialdemokrati jasno distancirali od terorizma. Lenin, takrat še socialdemokrat, je menil, da v nasprotju z organiziranim razredom majhna skupina teroristov ne more zrušiti carskega režima. Ko so se na začetku 20. stoletja boljševiki ločili od socialdemokracije, so se morali spopasti s problemom financiranja in oborožitve svojega kadra. Problem so rešili z ropanjem bank in vlomi v skladišča orožja, pri tem pa so kdaj pa kdaj za življenje prikrajšali kakšnega carskega uslužbenca.

V 20. in 30. letih so se španski revolucionarji prav tako oprli na koncept destabilizacije z oboroženimi akcijami. Drugače kot v Rusiji so v Španiji oborožene akcije majhnih skupin mobilizirale množično gibanje.

Prvi, ki je revolucionarni proces v teoriji in praksi pojmoval kot vojno, je bil Mao Zedong. V nasprotju s hotenji Kominterne je Mao zgradil ljudsko vojsko, ki se je gibala predvsem na podeželju. Mao je bil sploh prvi v zgodovini komunističnega gibanja, za katerega so bili revolucionarni subjekt kmetje. Revolucionarna vojna je bila zanj postopni proces rasti in zadnji korak k razrešitvi družbenih nasprotij, v katerem se zaostrijo nasprotja in mobilizirajo sile. Izbruh družbenega spopada med razredi pa vodi k državni represiji. Ljudska vojna naj bi bila vojna proti vojni, ki mora voditi k padcu režima. Namesto defenzivne reakcije na represijo morajo, po Mau, zatirani sprožiti konfrontacijo z vladajočim razredom. Podobnega mnenja so bili latinskoameriški utemeljitelji gverile.

Teorije revolucionarnega nasilja: Fanon in Marighella

Ko je Castro leta 1959 zmagovito jezdil po havanskih ulicah, tega ni storil le kot simbol nove Kube, temveč tudi kot zastopnik sanj, ki so jih gojili kmetje brez zemlje po vsej južni polobli. Castro je v trenutku izničil vse severnoameriške gospodarske interese na otoku. Vlagatelji iz Združenih držav so bili lahko le osuple priče, ko je ponudil pomoč kateremukoli južnoameriškem gibanju, ki bi mu bil pripravljen slediti.

Castrov poziv k revoluciji je bila reakcija na južnoameriško kolonialistično preteklost in to ravno v času, ko je bil protikolonialistični upor glavna točka političnega dnevnega reda koloniziranih ljudstev širom sveta. Država za državo je proglašala neodvisnost oziroma se borila zanj. Včasih so bile posledica teh uporov gverilske vojne; spet drugič so se kolonialne sile preprosto umaknile. Kakorkoli že, ravno ko je Castro proglasil Kubo za nosilko južnoameriške revolucije, je bil tretji svet zapleten v upor proti evropski svetovni nadvladi. Tretji svet je z naklonjenostjo sprejel kubansko revolucijo.

Model sodobnega revolucionarnega upora je utemeljil Frantz Fanon. Fanon se je rodil na Martiniqueu leta 1925, študiral je medicino v Franciji in postal psihiater. Ko se je Alžirija leta 1954 uprla francoski nadvladi, so Fanona poslali v Alžir, glavno mesto države, da bi delal v psihiatrični bolnišnici. Zaradi doživetij v njej se je pridružil upornikom.

Fanon je menil, da so pritiski imperializma glavni vzrok duševnih bolezni v Alžiriji. Rezultat alžirskih izkušenj sta dve njegovi deli, *Ljudje, ki jih je svet zavrgel* in *Umirajoči kolonializem*. V delu *Ljudje, ki jih je svet zavrgel* Fanon poziva vse kolonizirane države, naj se uprejo, saj je zahodni imperializem razčlovečil ljudi po svetu, uničil je njihovo kulturo in jim kot nadomestek vsiljuje zahodni

vrednostni sistem. Tam, kjer zahodnjaki niso fizično navzoči, jih zastopa srednji sloj staroselcev, ki sprejema zahodne vrednote. Prebivalstvo teh dežel se sooča z identitetno krizo, saj se morajo za uspeh in preživetje odpovedati svoji kulturni dediščini. Fanon trdi, da imajo prebivalci koloniziranih dežel na voljo le eno – poziva jih k revoluciji.

Čeprav Fanonova teorija izhaja iz njegove afriške izkušnje, je imela močan vpliv na svetovno levico, vključno z južnoameriško. Njegovo delo je bilo napotek za protikolonialistični prevrat. Predvidel je, da se bodo upori začeli s prebujenimi nacionalističnimi težnjami, končali pa s spremembo družbenih odnosov. Južnoameriška tradicija “velikega Bolivarjevega sloga” in Castrova ponujena pomoč sta bili samo dopolnilo Fanonove teorije, ki je povrh vsega jasno locirala nasprotnika – v južnoameriškem kontekstu je bila to velika severna sosedra ZDA.

Fanon je zagovarjal nasilen upor, ki je vključeval gverilsko vojno in teroristične napade. Trdil je, da bo dekolonizacijski proces nasilen, saj bo nadomestil eno vladajočo elito z drugo. Ker pa se ne bo nobena hotela prostovoljno odpovedati oblasti, je bilo za Fanona nasilje povsem samoumevna pot do svobode. Politično delovanje in miroljubna prizadevanja za spremembo oblasti so po Fanonovem mnenju neučinkovita. Fanonova pot k revoluciji je vodila z gverilsko vojno na podeželju, kot začetno metodo upora, in posamičnimi akcijami urbane gverile, katerih namen je onesposobitev kolonialne uprave v mestih. Urbana gverila naj bi se s svojimi akcijami osredotočila na posebne cilje, predvsem pa njeni napadi, po njegovem, ne bi smeli biti uperjeni proti prebivalstvu na splošno, ker je podobno kot Mao Zedong menil, da bi s tem urbana gverila izgubila njihovo podporo. Akcije naj bi bile uperjene proti kolonialni upravi in domačemu srednjemu razredu. Njihov namen naj bi bilo zastraševanje. Umori, podtikanja bomb in ugrabitve naj bi tuje oblastnike prisilili, da bi zapustili državo, domači srednji sloj pa naj bi jim zaradi pretečega nasilja odpovedal lojalnost. S tem bi izzvali državno represijo, zaradi česar bi se vse več prebivalstva pridružilo revoluciji.

Fanonove ideje so bile priljubljene po vsem tretjem svetu, najbolj pa so se prijele v Južni Ameriki. Nekateri strategii oboroženega boja, na začetku zlasti brazilski, so menili, da morajo biti mesta žarišča južnoameriške revolucije, in so prevzeli Fanonovo zamisel o urbani gverili. Fanon je močno vplival na Carlosa Marighello, vodjo brazilske komunistične partije. V dveh svojih pomembnejših delih, *Za osvoboditev Brazilije* in *Mali priročnik urbane gverile*, je Marighella opisal praktične napotke za delovanje urbane gverile in ti dve deli sta bolj kot katerikoli drugi niz teorij vplivali na urbano gverilo po svetu, saj so njegov koncept organiziranja mestne gverile v zadnjih 30. letih uporabljale številne politične skupine – od japonske Rdeče armade, nemške Frakcije rdeče armade do Svobodnjakov iz Montane.

Marighella je koncept oboroženega boja preselil iz podeželja v mesto. Zanj je bilo nasilje temelj revolucije: ni ga potrebno struktu-

rirati, prizadevanj posameznih skupin pa ni potrebno koordinirati. Nasilje naj bi ustvarilo razmere, v katerih bo prišlo do revolucije. Zanj je bila sprejemljiva kakršnakoli oblika nasilja, ki med vladajoče razrede in njihove zaščitnike vnaša zmedo in občutek nemoči. Boj naj bi se preselil v mesta, kjer so locirani centri moči, nadzorovala pa naj bi ga majhna skupina "urbanih gverilcev". Za Marighello je imela preselitev boja v mesto prednostni pomen, šele nato naj bi skupine ideološko osmislile nasilje. Naslednja stopnja upora naj bi privedla do združenega boja oboroženih revolucionarnih celic. Obenem s konkretnimi akcijami naj bi potekalo propagandno delo, s katerim bi si urbana gverila pridobivala podpornike, ki bi pomagali vzpostaviti mreže varnih hiš, logističnih štabov in zdravniške pomoči.

Revolucionarni boj v urbanem okolju naj bi bil destabilizirati vlado in razmere v državi. Marighella je trdil, da bi bila vlada tedaj prisiljena pokazati pravi obraz. Ko bi urbana gverila ogrozila njeno avtoriteto in načela gmotno podstat elit, bi bila vlada prisiljena razglasiti tak ali drugačen vojaški režim. To ne bi bil poraz urbane gverile, temveč nasprotno, prav njen cilj na tej stopnji boja: represija države nad prebivalstvom. Carlos Marighella je bil namreč prepričan, da ljudstvo podpira elite zato, ker se ne zaveda represivne narave države. Urbana gverila pa bi državo prisilila v represivno ukrepanje, kar bi povečalo podporniško mrežo mestne gverile. Ko bi se vrste urbane gverile množile, bi revolucionarji postopno opustili teroristični boj in se vse bolj osredotočili na izgradnjo urbane vojske, ki bi vse sile usmerila v splošni udar.

Marighella piše, da je namen urbane gverile, da zadene. Zaželena je kakršnakoli oblika akcije, da le vnaša nemir in ustvarja takšne politične razmere, ki so ugodne za razmah revolucije. Zato je taktika hitrega in sunkovitega napada najprimernejša, poleg tega pa ne zahteva zapletene organizacije.

V *Malem priročniku urbane gverile* oriše temeljno strukturo, ki jo le-ta potrebuje. Osnovna operativna enota naj bo po njegovem mnenju celica (v Nemčiji so jo imenovali komandos), sestavljena iz štirih ali petih ljudi, več celic pa sestavlja skupino urbane gverile. Po potrebi lahko celice združijo moči, sicer pa so majhne, mobilne in neopazne. Marighella meni, da je celica temeljno, akcijska moč urbane gverile.

V Južni Ameriki pa je nastal še en model revolucije, ki je imel drugačno strukturo. Izšel je neposredno iz kubanske revolucije in govori o drugačnem pristopu do boja.

Debray in Guevara

Kubanska revolucija sicer ni zmagala z gverilskim načinom vojskovanja, zato pa ga je Kuba popularizirala po vsej Južni Ameriki. Kljub dejstvu, da je samo še enemu gverilskemu gibanju poleg

kubanskega uspelo prevzeti oblast – leta 1979 nikaragvijskim Sandinistom – je bila v Južni Ameriki gverilska vojna najpogostejša metoda boja. Drugače od boja v mestih je bila pri gverilskem modelu pomembnejša struktura, na kateri temelji operativni okvir.

Proces izgradnje latinskoameriškega gverilskega načina bojevanja se je začel v kubanskem hribovju, po porazu leta 1956, ko je Castro okoli sebe zbral somišljenike – partizane, ki so zgradili svojo poveljniško strukturo in podporniško zaledje, kar je kasneje preraslo v lokalno gverilo. Ko je njen vpliv naraščal, so začeli uporabljati konvencionalnejše metode vojskovanja.

Kmalu po zmagi revolucije na Kubi je Ernesto Guevara dokončal knjigo *Guerrilla Warfare*, ki govori o strukturi in načinu gverilskega vojskovanja. Poimenoval ga je fokizem. Po njegovem mnenju je naloga revolucionarnih gibanj zanetiti oboroženi foco (ognjišče). Odločitev, kje prižgati 'foco', mora biti rezultat sociološkega, ekonomskega in političnega preudarka. Konflikt z vladajočo elito naj bi sprožil prav 'vžig' več ognjišč hkrati ("Naredimo dva, tri, štiri Vietname ..."), kar bi v končni fazi pripeljalo do prevzema oblasti revolucionarne gverile. Gverilski boj ima po kubanski izkušnji tri stopnje, pri čemer vsaka naslednja nadgradi prejšnjo. Začne se s posameznimi skupinami, ki naj bi na različnih krajih zanetile upor in učinkovale kot katalizator, ki bi privabil podeželsko prebivalstvo h gverili, obenem pa bi gverila imela spodbujajoč učinek v mestih. V drugi fazi naj bi se skupine strnile v gverilske čete, ki bi se na koncu združile v klasično vojsko. Ta model je bil na Kubi uspešen, saj je v treh letih, začevši z majhno skupino 20 bojnikov, zrušil Batistov režim. Fokizem je imel velik vpliv tudi v deželah, ki glede na geografsko lego in gospodarsko strukturo niso imele t. i. taktičnih možnosti za umik. Tako se je v Urugvaju iz sindikalističnega gibanja razvila urbanogverilska skupina Tupamaros.

V okviru Guevarove gverile ima terorizem omejeno vlogo. Guevara je revolucionarni humus videl na podeželju, vendar pa ni podcenjeval pomena majhnih urbanih skupin, ki bi uravnovešale gverilski boj s podpornim bojem v mestih. Vendar pa morajo biti akcije v mestih dobro premišljene: njihov namen je spravljati vlado iz ravnotežja, jo napasti na njenih "varnih" področjih in ji ne pustiti trenutka oddiha. Glavni cilj teh skupin pa je, da udari po državni logistični mreži.

Teorijo gverilske vojne je po tem, ko je izšlo Guevarovo delo, dopolnil francoski socialist Regis Debray. Ko v delu *Revolucija v revoluciji?* Debray povzema svoje pojmovanje južnoameriške politike, meni, da je glavni problem Južne Amerike revščina. Revščina se prepleta z vsemi segmenti južnoameriškega življenja in spleta raznolike kulture in ljudstva v skupen klobčič bede. Za Debraya je rešitev v spremembi družbenih razmerij in prerazporeditvi bogastva, torej v revoluciji.

Debrayeva glavna tarča so bile Združene države. Čeprav Združene države ne vzdržujejo neposrednega kolonialnega imperija, kot je to

*Ernesto Che Guevara inkognito
na poti v Bolivijo*

veljalo za dežele, na katere se je osredotočal Fanon, z gospodarskim imperializmom vendarle vladajo Južni Ameriki. Za vsako južnoameriško vlado stojijo Združene države. Debray je menil, da je severnoameriško bogastvo povzročitelj južnoameriške revščine.

Kot Fanon tudi Debray torej govori o revoluciji. Terorizmu ne pripisuje velikega pomena in pri revolucionarnem uporu kar se da zmanjša vlogo urbanih središč. Revolucionarni subjekt so zanj kmetje, boj pa naj bi se začel na podeželju z lokalnimi gverilskimi skupinami. Terorizem po njegovem ne prinaša rezultatov. V najboljšem primeru je nevtralen, v najslabšem pa od gverilskega boja oddaljuje kmete. Po Debrayu se mora revolucija, da bi delovala, začeti z gverilskim bojem in končati z združeno klasično vojsko. Po njegovem mnenju se tega cilja ne da doseči s terorizmom.

Zakaj preučevati Tupamarose?

Od leta 1972, ko je urugvajska vlada dokončno porazila Tupamarose, se je delovanje urbane gverile v marsičem spremenilo in na prvi pogled se zdi, da bi bilo smotrnejše govoriti o sodobnejših skupinah urbane gverile. To morda drži za večino skupin od šestdesetih let naprej, ki so se pojavile za kratek čas, ne drži pa za Tupamarose. Zanje velja, da so najbolj temeljito izdelali organizacijsko strukturo in način bojevanja v mestih. Tupamaros so bili mojstri svoje obrti. Številne revolucionarne skupine so poskušale z boji v mestih, a nobena ni bila tako učinkovita. Metode, ki so jih uporabljali Tupamaros, so bile učbeniški primer revolucionarne urbane gverile.

Drugi razlog za proučevanje Tupamarosov je veliko bolj praktičen. Kot mojstri revolucionarnega boja so bili zgled številnim levičarskim skupinam v Združenih državah in zahodni Evropi po letu 1968. V zahodni Evropi so njihovo strukturo in taktiko prevzele Frakcija rdeče armade in Direktna akcija. Rdeče brigade so delovale v različnih mestih, vendar so prevzele model Tupamarosov. Njihovo taktiko in organizacijo so posnemale tudi številne desničarske in ekstremistične organizacije v Združenih državah. Mnogi revolucionarni priročniki oziroma v njih predlagani modeli organizacij urbane gverile temeljijo prav na izkušnjah Tupamarosov.

Poleg tega so Tupamaros izraz ene od dveh glavnih smernic južnoameriškega gverilskega boja. Ko so Tupamaros začeli z bojem v urbanem okolju, sicer niso imeli izdelane strukture, strategije ali organizacije, so pa udejanili Marighellov koncept boja. In skupaj z njim so verjeli, da se bodo ljudje pridružili revoluciji, ko bo vlada posegla k represiji; a zgodilo se je ravno nasprotno.

V primeru Tupamaros je poučna reakcija države, ki se je bolj ali manj ponovila tudi v drugih državah, v katerih so nastale skupine mestne gverile. Podobno kot Tupamaros se je tudi urugvajska vlada zatekla k umorom in mučenjem, skratka k terorju, da bi porazila Tupamarose.

Urbana gverila

V letih po 2. svetovni vojni je bil Urugvaj politični in gospodarski zgled drugim južnoameriškim državam. Demokratično vlado je dopolnjevalo zdravo gospodarstvo in zgleden izobraževalni sistem. Čeprav Urugvaja ne bi mogli opisati kot bogato deželo, pa je takrat kazalo, da bo šel razvoj dežele po poti miru in blagostanja.

Leta 1954 pa so urugvajski obeti začeli bledeti. Skupaj z izvozom so padle tudi cene izvoznih izdelkov, kar je vodilo v inflacijo in brezposelnost. Okoli leta 1959 je Urugvaj doživel uničujoč gospodarski obrat in delavstvo ter srednji sloj sta se morala soočiti z nejasno prihodnostjo. Posebej hudo je kriza prizadela delavce v sladkorni

Ernesto Che Guevara

¹ *MLN je privzela ime po inkovskem voditelju Tupacu Amaruju, ki je bil ubit v uporu proti Špancem dvesto let prej. Tako pa se tudi imenuje neka južnoameriška ptica.*

industriji v severnem delu Urugvaja. Delavci so ustanovili narodni sindikat, v katerem je leta 1959 prevladala militantna linija, ki je pozivala k oboroženemu boju. Vodstvo se je leta 1962 odločilo preseliti sindikat s podeželskega severa v Montevideo.

Struktura urugvajskega prebivalstva je bila v glavnem kmečka, vendar je večina prebivalcev živela v Montevideu, metropoli z 1.250.000 prebivalci. Demografsko gledano je prestolnica ponujala možnost politične uveljavitve sindikata, kar pa se kasneje vendarle ni zgodilo. Prestolnica jih ni sprejela kot predstavnike legitimnega delavskega gibanja, temveč kot potencialne revolucionarje. Delavci so se spopadli s policijo, ki je zaprla več članov sindikata. Med njimi tudi mladega študenta prava Raula Sendica. Mučenje in maltretiranje zapornikov sta bila vsakdanji pojav in Sendic je represalije, ki jih je doživel, opisal v članku z naslovom "Čakajoč na gverilo", v katerem je pozval k uporu v Montevideu.

Ko so Sendica izpustili iz zapora, se mu je približalo več mladih, ki so se zavzemali zlasti za reformo vlade in gospodarstva. Sprva so verjeli, da lahko to dosežejo z legalnim delovanjem, vendar je državna represivnost onemogočila vsakršen dogovor. Ljudje, zbrani okoli Sendica, so zato videli prihodnost Urugvaja le v obliki demokratičnega socializma, kar je moč doseči le z revolucionarno spremembo dužbenega reda. Leta 1963 je nekaj kilometrov iz Montevidea skupina izvedla prvi bombni napad na Švicarsko lovsko društvo, kar je bil začetni korak k oboroževanju.

Skupina je torej začela gverilski boj v Montevideu, njeni člani pa so bili večinoma radikalni študentje srednjega sloja. Reformistično usmerjeni delavci in delavski aktivisti so se namreč že prej distancirali od skupine. Delujoč v upravnem centru Urugvaja, v Montevideu, pa Tupamaros za boj seveda ni mogel navdušiti podeželskega prebivalstva. Ker je bilo mesto življenjski okoliš članov skupine, so pripadniki majhne skupine verjeli, da bo njihov boj v mestu učinkovitejši, in so sledili navodilom, ki jih je nedolgo pred tem zapisal Carlos Marighella.

Leta 1963 se je skupina poimenovala Narodno osvobodilno gibanje, pozneje pa so postali poznani po imenu Tupamaros.¹ Leta 1965 so se njihove vrste začele množiti in skupina je začela plesti mrežo simpatizerjev v mestu. Ocenjujejo, da je število članov na višku moči leta 1970 naraslo na 3000. Terorizem je postal glavna strategija napadov.

Tupamaros so se zavzemali za nacionalizacijo in enakomerno porazdelitev gospodarskih virov. Njihov program je bil osredotočen na redistribucijo urugvajskega dohodka in manj na prevzem oblasti. Tupamaros nikoli niso izdelali natančnejše vizije revolucije; praksa je imela zanje prvenstven pomen. Med leti 1964 in 1968 so se osredotočali na zbiranje orožja in denarja. Po tem pa so Tupamarosi začeli obširno kampanjo napadov. Svoje akcije so financirali z nizom bančnih ropov.

Tako kot Carlos Marighella so bili prepričani, da se bo vlada vedno bolj zatekala k represiji, kar bo izzvalo ljudstvo k uporu. Vlada je ukrepala zelo hitro, vendar je kmalu ugotovila, da lahko stori bolj malo. Tupamaros so imeli vse karte v svojih rokah. Udarili so kadar in kjer so hoteli, se nato hitro umaknili in nasplošno smešili policijo. Ugrabljali so visoke državne uradnike in tuje predstavnike, pri čemer je ostajala policija popolnoma nemočna. Takrat se je zdelo, da si lahko po želji izbirajo cilje svojih napadov. Tupamaros so ustanovili več akcijskih celic ter razpletli široko podporno mrežo v Montevideu in leto 1970 je bilo obdobje vrhunca njihove moči, ko jim je uspelo zgraditi vzporedno oblast. Njihov uspeh pa je bil kratkotrajen. Čeprav je bil njihov boj učinkovit, pa je bil dovolj brutalen, da je od Tupamarosov odvrčal potencialne privrženca. Na koncu je bilo nasilje usodno tudi zanje.

Tupamaros so precenjevali svojo moč. Leta 1971 so se na volitvah pridružili levičarski koaliciji strank. To je bila usodna napaka. Tupamarosi s svojim nasiljem niso samo odvrčali volilcev, temveč so pripomogli k temu, da je na volitvah zmagala desnica, ki je odkrito obljubljala spopad z njimi. Sledila je brutalna reakcija. Prebivalcev Montevidea policijska brutalnost ni odvrnila, da ne bi z naklonjenostjo pozdravljali vladne ukrepe, tudi ko je ta leta 1972 proglasila izredno stanje. Takrat so vladne oborožene sile začele tudi lov na levičarje, ki je uničil Tupamarose. Sprva nemočna policija se je zatekla k stari južnoameriški metodi in začela mučiti vse tiste, za katere je sumila, da so pripadniki Tupamaros. Z mučenjem zapornikov je policija prišla do informacij. Pravzaprav so skupino dotolkli ravno zaradi množičnih aretacij, ki so jih omogočile informacije, pridobljene na zaslišanjih. Metode mučenja so bile surove; celo kadar so ujetniki spregovorili, so jih mučili naprej, dokler jih niso ubili ali izpustili. A. J. Langguth (1978) je pisal o mučenju, ki je bilo v navadi v Urugvaju in Braziliji. Mučitelji so bili profesionalci, ki so zgolj izpolnjevali zadano nalogo. Posilstva, pretepanja in umori so bili povsem vsakdanji, policija pa je spretnost mučenja izpopolnila do popolnosti. Nekatere osumljence so mučili cele mesece ali celo leta, trdi Langguth.

Mesto namesto džungle

Zgodovinsko gledano je bila južnoameriška gverila produkt uporništv na podeželju. Tupamaros so tej tradiciji postavili alternativo in bojišče prestavili v mesto ter pokazali, kakšen vpliv lahko ima na vsakdanje urbano življenje gverilska skupina. Urbano okolje je ponujalo Tupamarosom neskončne možnosti, ki so jih izbrali z dobršno mero pragmatizma tako glede strategije kot ideologije. Skupina ni sledila klasičnemu marksizmu. V eni od izjav so zapisali, da se borijo za nacionalizirano gospodarstvo, s polno zaposlenostjo in socialno varnostjo, za spodbujanje izvoza in razdelitev dobička.

Taktika Tupamarosov je odražala enak pragmatizem. Ker razmere v Urugvaju niso bile zrele za gverilsko vojno, so se Tupamaros preusmerili v mesto in za novo okolje oblikovali novo taktiko. Tupamaros so prikrojili urugvajskim razmeram tudi Marighellove pojme. Temeljna enota revolucionarnega boja so bile Marighellove celice. To so bile akcijsko gibljive majhne enote, ki so se skladale s konceptom Marighellove decentralizirane poveljniške strukture, in načelom, da vsaka oblika boja pripomore k revoluciji. V vojni proti družbenemu redu so Tupamaros spreminjali taktike. Listje in kamuflažo džungelske pokrajine je v mestu nadomestil vrvež ljudi. Gverilci so se skrivali za drevesi, urbani teroristi so se skrili med ljudi. Ščitila jih je gneča, mobilnost in birokratska togost. Tupamaros so bili lahko navadni meščani, a le do trenutka, ko so udarili. Ko je bilo boja konec, so se preprosto spet stopili z množico.

Predpogoj za uspešno izvajanje akcij so bile varne komunikacijske in hitre transportne povezave v mestu. In če so si jih Tupamaros hoteli zagotoviti, so morali obvladati določene nelegalne postopke. Razvili so logistične podporne sisteme in varne hiše ter potovali s ponarejenimi osebnimi dokumenti.

Salto mortale

Čeprav Tupamaros niso podrobneje izdelali svoje strategije, pa je skupina vendarle delovala v nekih široko začrtanih okvirih. Za svoj boj so hoteli pridobiti podporo srednjega sloja in delavstva. Zaradi gospodarskih razmer so Tupamaros sprva imeli precejšnjo podporo srednjega razreda, toda v svojih vrstah so hoteli videti tudi delavstvo. Menili so, da se bo boj za spremembo družbenih razmer začel v kritičnem političnem in gospodarskem trenutku, ki bo odprl pot k revoluciji. To predigro revolucije oziroma stičišče kritičnih razmer so imenovali *conyuntura* in nanj osredotočili vso dejavnost.

Tupamaros so smatrali nasilje kot edino sredstvo, ki bo pripeljalo do družbenih sprememb. Do *conyunture* ne bi nikoli prišlo, če ljudje ne bi podprli revolucije. Revolucionarne akcije naj bi bile nenadne in pogoste, vendar pa naj bi bile le uvod v splošni napad. Ko bi bile razmere pravšnje, bi nasilne akcije prerasle v organizirano ljudsko revolucijo. S tem bi *conyuntura* prerasla v *salto* ali splošni boj za oblast. Namen urbane gverile je bil ohranjati pri življenju zamisel o *conyunturi*, med saltom pa bi urbano gverilo nadomestila organizirana ljudska vojska. *Conyuntura* so Tupamaros ohranjali s terorističnimi akcijami, pri tem pa so taktiko spreminjali vedno glede na okoliščine in številčnost simpatizerjev. Do leta 1968 so se Tupamaros osredotočali na manjše akcije: na požige, propagando in opozarjanje na javno korupcijo. Ko so se njihove vrste začele množiti, so postali drznejši. Leta 1969 so začeli ropati banke; temu pa je sledil niz zased in ugrabitev. Po tem letu sta bili njihovi najpogostejši akciji bančni ropi –

“razlastitve razlaščevalcev”; kot jih je poimenoval Marighella – in ugrabitve. Z ropi se je skupina financirala. Tudi namen ugrabitev je bil dobiti logistično podporo (z odkupnino). Tupamaros so začeli z ugrabitvami lokalnih funkcionarjev iz Montevidea, pozneje pa so presedlali na ugrabljanje tujih predstavnikov. 31. julija 1970 so na poti na delo ugrabili Dana Mitrioneja, severnoameriškega policijskega svetovalca. Med ugrabitvijo se je nenamerno sprožila puška in 10. avgusta 1970 so policisti njegovo truplo našli v neki ulici v Montevideu. Roke je imel zvezane, v zatilju pa dve krogli. Ob truplu je bilo sporočilo Tupamarosov, na katerem je pisalo, da je Mitrioneju sodilo ljudsko sodišče, ga spoznalo za krivega in usmrtilo. Tupamaros so 8. januarja 1971 ugrabili Geoffreya Jacksona, britanskega veleposlanika v Urugvaju, ki so ga imeli ujetega osem mesecev. Ko je postalo jasno, da britanska vlada zanj ne bo plačala odkupnine, so ga izpustili. To, da so spustili Jacksona, ni bilo nič nenavadnega. Ena njihovih najbolj znanih akcij je bila ustanovitev enote “komandosov proti lakoti”. Na predbožični večer je ta enota zasegla pošiljko hrane in jo razdelila med reveže v Montevideu. To akcijo je pozneje posnemala Symbioneška osvobodilna vojska v Kaliforniji, katere pripadniki so zahtevali razdelitev hrane med reveže v zameno za izpustitev žrtve, ki so jo ugrabili, in pa zahodnonemške Revolucionarne celice, ki so za božič ponaredile nakupovalne bone in jih razdelile klošarjem.

V času med letoma 1965 in 1970 so se vrste Tupamarosov izredno pomnožile, njihovo politično nasilje pa ni imelo uspeha. Zapletli so se v klobčič nasilja, katerega posledica je bila, da so se številni levičarji pridružili komunistični partiji. Tako je bila njihova podporna mreža vse manjša.

Kot rečeno so bile urugvajске policijske oblasti v boju proti Tupamarosom sprva povsem zmedene. Vsak obrat jih je neprijetno presenetil. Od avgusta 1968 do usmrtitve Dana Mitrioneja avgusta 1970 policija ni našla niti ene ugrabljene žrtve. Potem pa se je odzvala z brutalno represijo.

Organizacija Tupamarosov

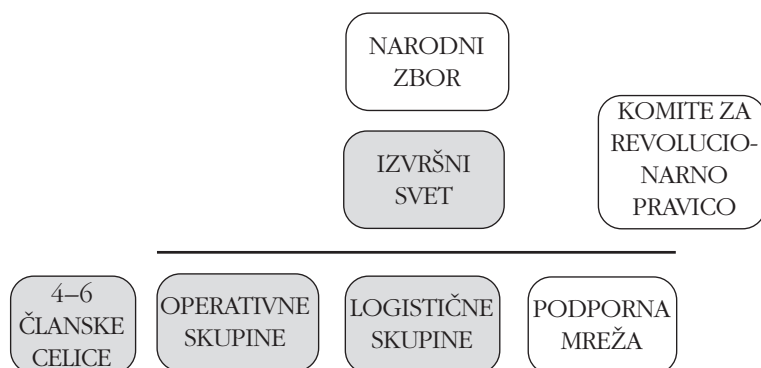
Tupamaros so bili ena najboljše organiziranih, a najmanj strukturiranih skupin v sodobni zgodovini, ki pa se jim ni uspelo izogniti hierarhični organizacijski strukturi. Z njimi sta primerljiva le PLO in IRA s tem, da so Tupamaros delovali skoraj izključno v mejah Urugvaja.

Tupamarose je vodil narodni zbor, ki je odločal o vseh političnih in operativnih zadevah. Zbor se je redko zbral več kot enkrat na leto, dokler ga v sedemdesetih letih niso razpustili. Po nekaterih podatkih se narodni zbor po septembru leta 1980 ni več sestajal. Vse akcije v Montevideu je nadzoroval izvršni svet, ki je tudi koordiniral delovanje Tupamarosov. Izvršni svet je vodil celice, ki so izvajale akcije, in bedel nad revolucionarnim sodiščem – Komitejem za revolucio-

narno pravico, čigar naloga je bila regulacija notranje discipline v skupini. Če je član skupine zavrnil ukaz ali poskusil zapustiti organizacijo, je zadevo običajno obravnavalo revolucionarno sodstvo.

Pri vsakodnevnih operacijah pa izvršni svet verjetno ni imel kaj dosti moči. Tupamaros zaradi konspirativnosti akcij niso imeli enotne poveljniške strukture za rutinske naloge, predvsem zaradi varnostnih razlogov. Zato se je vsaka podskupina avtonomno pripravljala in izvajala posamezne akcije in prav v majhnih skupina je temeljila moč Tupamarosov.

Pomembno funkcijo je imela podporna mreža simpatizerjev, brez katere Tupamaros nikoli ne bi mogli biti tako učinkoviti. Skupinam, ki so posnemale organizacijski model Tupamarosov, je največkrat spodletelo ravno na točki izgradnje mreže podpornikov, ki so bili pomemben vir informacij, nudili so tehnično in pravno pomoč. Ko je vlada leta 1972 šla v spopad s Tupamaros, je bila prav podporniška mreža najprej na udaru.

Torej, organizacijska struktura Tupamarosov je bila decentralizirana, notranja pravila je postavljalo revolucionarno sodišče (Komite za revolucionarno pravico), operativna moč pa je prihajala iz celic, ki so se po potrebi, a redko, združile v čete, in so šteje štiri do šest ljudi.

Za konec ostaja še vprašanje, kdo so bili Tupamaros? "Vojaki" v skupini so prihajali iz študentskih in delavskih vrst, "funkcionarji" so prihajali iz izobraženstva. Pri Tupamarosih je bilo na začetku zelo malo žensk, kasneje pa približno 25 odstotkov. Dve tretjini članstva so bili študentje in izobraženci; preostala tretjina so bili delavci.

Ne glede na te podatke pa je resnična moč Tupamarosov prihajala iz njihove podporne mreže. Ko se je ta mreža strgala, se je z njo vred sesula tudi skupina.

Sodobna gverila v Južni Ameriki

Modela, ki sta si ju zamislila Marighella in Guevara, sta bila dolgo časa glavna latinskoameriška ideološka izvozna izdelka na tuje,

vplivala pa sta tudi na strukturo revolucij v Južni Ameriki, kjer je prišlo do dveh valov gverilskih revolucij. Prvi val se je začel s kubansko revolucijo in je trajal približno do leta 1970, ko se je začel drugi val, ki sega v današnji čas. V vsem tem času so se uporniška gibanja večinoma zatekala h gverilskemu načinu bojevanja.

Pri revolucijah v slogu Marighelle je imel terorizem primarno vlogo, pri čemer je terorizem primarna strategija urbane gverile. V tem kontekstu se zdi morda izraz gverila neustrezen, saj je namen gverilcev ustanoviti klasično vojsko s pomočjo podporne mreže, končni cilj gverilske vojske pa pojav klasične vojske. Na primer, Castro je prevzel oblast s klasično vojsko. V drugih delih sveta, denimo v Vietnamu, je Saigon padel v roke redne severnovietnamske vojske, ne v roke gverilcev Viet Conga. Kar pomeni, da je za gverilce gverilska vojna le stopnja v poteku boja.

Mehika

Leta 1994 so se v domovini Emila Zapate, v Chiapasu v južni Mehiki, uprli Indijanci proti nepravični delitvi zemlje in virov. Medtem ko se je že od leta 1929 vladajoča institucionalna revolucionarna stranka osredotočila na gospodarski razvoj severa, je Chiapas ostal pretežno kmetijski in manj razvit, prebivalstvo tega dela Mehike pa nezadovoljno s kmetijsko politiko države. Njihova Zapatistična narodnoosvobodilna fronta (Zapatista National Liberation Front, EZLN) je razvila drugačen model gverile, ki ni več politično vojaška organizacija, temveč je oboroženo krilo uporniškega gibanja in podrejena civilnemu uporu. To je v dosedanjem gverilskem bojevanju povsem novo, saj gre za primat družbenega gibanja in njemu podrejeno oboroženo skupino. In to razmerje se doslej ni spremenilo navkljub vodom smrti in državni represiji. Mehiška vlada je skušala EZLN prikazati kot teroristično organizacijo in je proti skupini in njenim simpatizerjem začela protiuporniški boj.

Gvatemala

Odkar so leta 1954 ZDA izdatno pripomogle k zrušitvi levičarske vlade, je ta dežela prišla pod njihovo neposredno vplivno območje. S proameriško oblastjo se je morala Gvatemala soočiti z množico vojaških voditeljev, ki so v času hladne vojne in južnoameriških revolucij skrbeli skorajda izključno za to, da so preprečevali širjenje revolucije pred pragom ZDA.

Leta 1962 je majhna skupina gverilcev, ki so se imenovali Uporniške oborožene sile, začela boj, ki je dobival obrise podeželske gverilske vojne. Širili so se kot gnojna rana, ki se noče zaceliti. S tem ko so Združene države pomagale vladi v boju proti gverilcem, je majhna vojna postajala vse večja. Gverilske vrste so se množile z leta 1972 ustanovljeno Gverilsko vojsko revnih in Organizacijo oboroženega

ljudstva, ustanovljeno leta 1979. Vse tri skupine so se leta 1982 združile v Gvatemalsko narodno enoto.

To pa je bilo več, kot so oblasti lahko prenesle. Ko je gvatemalska vlada poslala v boj proti gverilcem vojsko, se je v državi začel eden najostrejših protiuoporniških bojev, kar jih je bilo kdajkoli v obeh Amerikah. Ilegalni vodi smrti so pobili veliko Gvatemalcev, vladne sile pa so v vojaških in policijskih operacijah pobijale revne kmete in staroselce. Če so vodi smrti svoja dejanja skušali prikriti, pa gvatemalska vojska tega velikokrat ni niti poskušala.

Leta 1983 je vojska svojo protiofenzivo osredotočila na podeželje, ker je menila, da se privrženci revolucije skrivajo v gvatemalskem sredogorju. Pri tem je uporabila stoletno tehniko uničevanja nasprotnika in njihovega logističnega sistema, kar je v praksi pomenilo, da je napadla in pobila več deset tisoč nedolžnih ljudi, ki so živeli na gverilskih področjih. Pobili so cele družine, uničili domove in polja.

Leta 1991 je bilo državnih represalij uradno konec. Gverilo so zdesetkali na tisoč do dva tisoč mož, njihov boj pa se nadaljuje. Številni zagovorniki človekovih pravic so proti gvatemalski vladi vložili tožbo zaradi genocida.

Nikaragva

Nikaragva je edina država, v kateri so poleg Kube uspešno izpeljali gverilsko revolucijo. Čeprav je revolucionarna vlada ostala na oblasti le od leta 1979 do 1990, je postala simbol za vse, česar so se Združene države bale.

Severnoameriški interesi v Nikaragvi segajo v sredino 19. stoletja, ko je prišlo do kolizije britanskih in severnoameriških interesov glede pomembnih čezmorskih poti v Srednji Ameriki. Leta 1855 je Američan William Walker prišel v Nikaragvo, da bi postal predsednik, a so ga 1857. odstavili. Združene države so ponovno posegle v Nikaragvo leta 1909, ko so hotele postaviti novo vlado, nato pa spet leta 1912, da bi ustavile gverilsko vojno. Severnoameriški marinci so v državi ostali do leta 1925, čez eno leto pa so se vrnili z namenom zadušiti novo revolucijo. Da bi Združene države lahko umaknile svojo vojsko iz Nikaragve, so ustvarile in izurile Nikaragvovsko narodno gardo. Njen poveljnik, Anastasio Somoza Garcia je prišel na oblast leta 1933, njegova družina pa je v deželi vladala do leta 1979.

V času vladavine njegovega sina Anastasia je v deželi vladala korupcija in revščina. Ko je leta 1972 začela delovati revolucionarna gverilska skupina Sandinistična narodnoosvobodilna fronta, so Združene države Somozi poslale vojaško pomoč. Sandinisti, komunisti kubanskega sloga, so se zatekli po pomoč k Sovjetski zvezi in leta 1979 prevzeli oblast. Reaganova administracija si je kot glavni zunanje politični cilj zadala poraz Sandinistov, zato so ZDA podpirale in urile protirevolucionarne skupine Contras.

Tako v Nikaragvi od leta 1990, ko je komunistična stranka

izgubila na volitvah, ni več mirno, dežela pa se ubada s kopico gospodarskih problemov.

Kolumbija

Potem ko je že leta 1812 Simon Bolivar osvobodil Kolumbijo, je postala del velikega naroda, imenovanega Velika Kolumbija, od katere sta se zaradi regionalnih interesov leta 1839 odcepili Kolumbija in Panama. V drugi polovici 19. stoletja sta v državi vladali dve stranki, liberalna in konservativna, zaradi česar je na koncu stoletja prišlo do štiriletno državljanske vojne. Panama je proglasila neodvisnost, Kolumbija pa je ostala politično nestabilna.

Leta 1948 so v državi izbruhnili nemiri, ki so trajali devet let. Kolumbijci to obdobje imenujejo kar "nasilje". V tem času je več kot 300.000 ljudi izgubilo življenje v nenavadni vojni, ki je bolj spominjala na spopade pouličnih tolp kot pa na revolucijo. Leta 1957 so konservativci in liberalci ustanovili Narodno fronto, ki je ostala na oblasti do leta 1974. Kolumbija je odtlej parlamentarna demokracija, ki pa jo nenehno pretresajo gverilski boji, terorizem in vojne med koka-inskimi karteli.

Po nekaterih podatkih je Kolumbija država z največ nasilja na svetu. Na najnižji ravni preprodajalci drog nadzorujejo proizvodnjo in distribucijo kokaina. S svojim ogromnim bogastvom podkupujejo policijo in vojsko. Gverilske skupine, kot so Revolucionarne sile Kolumbije, so poskusile izpeljati revolucijo po kubanskem zgledu. Teroristične skupine kot je M-19 se borijo na vseh straneh: tako na strani trgovcev z mamili kot proti njim, medtem ko izvajajo teroristične akcije proti policiji in vojski. Policijski in vojaški funkcionarji so se na to odzvali tako, da so ustanovili vode smrti.

Peru

Perujska revolucionarna tradicija sega v čas pred velikim valom južnoameriških revolucij, ki so jih sprožile Napoleonove vojne. V času od leta 1781 do 1782 je inkovski vodja Tupac Amaru vodil upor proti Špancem. Dežela je postala neodvisna šele leta 1824, njena zgodovina pa je paradokсна zbirka svobodnih volitev in vojaških udarov, ki so se izmenjavali več kot stoletje. Še v novejših časih so perujske civilne predsednike v letih 1948, 1962, 1968, 1975 zamenjevale vojaške hunte (zadnja je bila na oblasti do leta 1980), leta 1985 je predsednik razglasil izredno stanje, medtem ko je leta 1992 civilna vlada razpustila zakonodajno oblast. Kot vselej, so bili državni udari povezani z gospodarskimi zlomi in povečano stopnjo socialnih nemirov.

Pogoste vojaške posege v državi v zadnjem času je spremljalo močno revolucionarno gibanje, ki je kljubovalo tradicionalnim modelom, značilnim za južnoameriško gverilo in teroristična gibanja.

Leta 1981 je Abimael Guzman ustanovil maostično gverilsko skupino, imenovano Sendero Luminoso (svetla pot). Odtlej Sendero Luminosa velja za eno najbolj nasilnih revolucionarnih skupin na svetu, ki sebe imenuje kot gverilsko skupino in ima v nekaterih predelih Peruja podporo med prebivalci.

Guzman je Sendero Luminoso vodil z dvoplastno strategijo. Najprej je z gverilci deloval na podeželju, kjer so poskušali pridobiti podporo kot lokalna gverilska vojska. Guzman je pod močnim vplivom kitajske izkušnje poskušal kombinirati revolucionarni zanos predsednika Maa s koncepti Guevare. Poskus združitve obeh smeri ga je pripeljal povsem drugam – do neusmiljenega ubijanja nasprotnikov. Medtem ko se večina gverilskih skupin skuša čim manj posluževati nasilja, ker jih oddaljuje od potencialnih zaveznikov, je bila Guzmanova strategija drugačna. Kdor je odklonil podporo Sendero Luminosa, je bil zanje sovražnik. Žrtve nasilja niso bili le posamezniki – to sta zagovarjala Marighella in Guevara – temveč so Sendero Luminosa napadli vsakogar, ki ni podpiral njihovega boja. Ponekod so ljudje umirali od eksplozij bomb, v drugih predelih so Guzmanovi gverilci izbrisali cele vasi.

Leta 1992 se je zdelo, da je vojska skupino uničila in Guzmána so ujeli. Ko so ujeli še številne člane druge perujske revolucionarne skupine Revolucionarnega gibanja Tupac Amaru, je bilo videti, da so v državi opravili s političnim nasiljem. Vlada je razpisala svobodne volitve in se usmerila v krepitev perujskega gospodarstva. Leta 1996 je Sendero Luminosa oživela in izvedla silovit bombni napad.

Decembra 1996 ji je sledilo Revolucionarno gibanje Tupac Amaru. Čeprav so številni strokovnjaki za varnost menili, da je skupina uničena, ji je uspel napad na Japonsko ambasado v Limi.

Drugi predeli

Tudi v drugih deželah Južne Amerike delujejo skupine mestne gverile. V Čilu sta Odpadniška frakcija domoljubne fronte Manuela Rodrigueza in Lautarsko mladinsko gibanje prevzeli odgovornost za številne bombne napade. Prekupčevalci z mamili v Boliviji, Peruju in Kolumbiji se vse pogosteje poslužujejo teroristične taktike, zaradi česar so nekateri analitiki začeli uporabljati izraz narkoterorizem. V Ekvadorju deluje skupina, ki se imenuje Rdeče sonce, vendar je njena dejavnost omejena.

Vodi smrti in protirevolucionarji

Vode smrti v Južni Ameriki ustanavljajo tisti, ki branijo interese vladajočih. Vodi smrti so se najprej pojavili v Mehiki, njihova sodobna različica pa je nastala leta 1963 v Braziliji, kjer so policisti začeli usta-

navljati tajna društva, katerih namen je bil ubijati politične nasprotnike države. Zamisel se je razširila in začela jo je prevzemati tudi vojska.

Vodi smrti se bojujejo proti politični opoziciji, kadar tega nočeta ali ne zmoreta storiti zakonodajna in izvršilna oblast. Po brazilskem vzorcu so sprva nasprotnike preprosto ugrabili in ubili. Sčasoma pa so vodi smrti pri svojem delovanju postali perfidni in z mučenjem in ustvarjanjem ozračja nenehnega strahu dosegajo podobne učinke kot z umori. Dolgotrajno mučenje vsebuje jasno sporočilo in je pri vodih smrtnih postalo pogost način delovanja.

Taktike, ki jih uporabljajo vodi smrti, so različne: od bombnih napadov na nasprotnike oblasti do skrivnih umorov. V običajnem scenariju uniformirane člane voda smrti "aretirajo" žrtev, ki jih oficirji zastrašujejo ter mučijo in ubijajo tiste z manj sreče. V drugih primerih ljudje preprosto izginejo. V poznih sedemdesetih letih, na primer, ko so bili vodi smrti v Argentini najmočnejši, je na tak ali podoben način "izginilo" na tisoče ljudi.

Vode smrti so povezovali zlasti z desničarskimi političnimi opcijami, vendar jih uporabljajo vsakovrstne politične skupine. Na primer leta 1979 po sandinistični revoluciji v Nikaragvi so levičarske skupine začele groziti tisku in potencialnim opozicijskim strankam.

LITERATURA:

- CASTANEDA, JORGE G. (1994): *Utopia Unarmed*, Vintage Books.
GUEVARA, ERNESTO CHE (1961): *Guerrilla Warfare*, Pelican Book.
LANGGUTH, A. J. (1978): *Hidden Terrors*, Pantheon, New York.
WHITE, JONATHAN R. (1997): *Terrorism, An Introduction 2/e*.
ZULAIKA, JOSEBA, DOUGLASS, WILLIAM A. (1996): *Terror and taboo*,
Routledge.